

▣ XV AIEJI ▣ **WORLD CONGRESS** ★ **CONGRÈS MONDIAL**

▣ III ESTATAL ▣ **CONGRÉS DE L'EDUCADOR SOCIAL** ★ **CONGRESO DEL EDUCADOR SOCIAL**

BARCELONA - 6-9 JUNY 2001

TAULA RODONA A4. FUNCIONS DELS CODIS DEONTOLÒGICS

Luis Pantoja Vargas
Universitat de Deusto,
Euskadi (Espanya)

AMB EL SUPORT DE:

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

*Barcelona,
la ciutat de les persones*
Ajuntament de Barcelona

Socrates

AMB EL PATROCINI DE:

En el moment de tractar aquest tema tan important que ha proposat l'organització d'aquests dos congressos per a la taula rodona, he dubtat de si entrar directament a l'explicitació d'aquelles funcions que universalment, i segons la meua opinió, s'atribueixen al codi deontològic de qualsevol professió, o si contextualitzar el meu discurs sobre els codis i referir-me expressament a l'educació social i als educadors i educadores socials. Com es veurà a continuació, he escollit la segona opció perquè la considero més lògica segons el motiu pel qual ens hem reunit aquí (l'educació) i perquè penso que l'educació social té unes característiques pròpies que exigeixen unes consideracions ètiques adequades al seu objectiu, sense sortir-se dels plantejaments generals, vàlids per a qualsevol tipus de codi deontològic.

Així, doncs, en primer lloc tractaré el marc en què es mou la nostra professió i els conceptes que fonamenten els codis deontològics, concretament el codi de l'educador i l'educadora socials. Finalment, exposaré les funcions del codi de l'educació social i els seus límits.

1. MARC DEL CODI DEONTOLÒGIC DE L'EDUCACIÓ SOCIAL

Per mi, és evident que el discurs sobre els codis deontològics en general, i el codi de l'educació social en particular, adquireixi uns límits a partir de la consideració de la naturalesa de cada professió i de la feina o servei que duen a terme els professionals. En altres paraules, sempre que un es plantegi la dimensió ètica d'una professió, es veu obligat, en primer lloc, a reflexionar sobre la naturalesa i el sentit social que té aquesta professió perquè, un cop establerts els límits i funcions, es puguin delimitar les exigències eticoprofessionals corresponents en el moment de la pràctica professional.

1.1. La naturalesa de l'educació social

L'educació social és una professió amb moltes característiques peculiars que la converteixen en una idiosincràsia en el món de la pedagogia i la fan inconfusible amb l'educació en general i, especialment, amb l'educació escolar. Pel que fa al tema de la peculiaritat de l'educació social, podem afirmar que la seva dimensió essencial es pot resumir en les categories d'ajuda, suport i orientació a les persones perquè, segons la seva edat i situació sociopersonal, i mitjançant un projecte educatiu, aconseguixin superar i millorar les seves pròpies situacions socials i personals a partir de la conscienciació dels seus problemes i de la decisió de canvi que els condueixi a l'autodeterminació i a l'emancipació, en aplicar el seu poder de crítica davant la injustícia social (Luque Domínguez, 1995; Sáez, 1999; Caride, 1999). Així, doncs, es tracta d'una educació que potencia la dimensió de la persona i de la comunitat i les fa protagonistes del seu propi procés educatiu. No cal que es proporcioni sempre una solució als problemes en transformar les persones en objectes, una temptació en què és molt fàcil caure, com ja ho afirmava el gran educador llatinoamericà Paulo Freire. Aquesta característica essencial i peculiar de l'educació social planteja, per si sola, unes exigències ètiques

particulars segons el dinamisme dels fets i els comportaments socials i la capacitat d'adaptació als canvis circumstancials que se li atribueix.

Però, en aquesta professió també cal tenir en compte un altre fet influent: la seva joventut. L'educació social, com a carrera universitària específica destinada a formar professionals de la intervenció socioeducativa, no té més de deu anys. Aquesta joventut provoca cert grau d'indeterminació de les funcions, un navegar en el marasme social, una confusió amb altres professions dedicades a tasques socials, però alhora aporta un gran vigor en la recerca de la identitat i en el descobriment de nous camps d'intervenció fins ara inèdits (Pantoja, 1998).

D'altra banda, es tracta d'una professió llargament precedida del fenomen del voluntariat, cosa que li ha donat un caire humanista, millor dit humanitari, que ha influït molt en el fet que la societat la reconegui actualment com una professió. Aquest fet fa preveure que encara hauran de passar molts anys fins que adquireixi una certa fortalesa en el món de les professions o, en altres paraules, per què l'educador social (educador de carrer, educador en règim obert, educador familiar, educador sociocultural, etc.) tingui clara la seva identitat i els seus límits professionals a la societat i que la reconegui com a tal. És a dir, que quan en un poble o ciutat, barri o carrer, se senti l'expressió educador social, tothom sàpiga de qui i de què s'està parlant, com passa amb un metge, un arquitecte o un advocat. Aquest és un dels reptes i desafiaments que planteja la professió als seus professionals actuals: crear la seva pròpia identitat a través de la delimitació dels serveis que ofereixen a la societat i de l'exigència de qualitat i responsabilitat en les seves actuacions.

Per tal de fer-se plantejaments ètics relatius a la competència i la responsabilitat de les accions professionals de l'educador social, és indispensable que el professional conegui amb claredat els serveis relacionats amb la seva professió. Si no fos així cauria en la inseguretat, i fins i tot en la contradicció, ja que una professió es defineix com un conjunt d'activitats ocupacionals en què, de manera institucionalitzada i estable, un conjunt de persones especialment preparades i facultades ofereixen uns serveis específics a la societat i es dediquen a realitzar aquestes activitats de manera estable i en fan el seu mitjà de vida (Hortal Alonso, 1994). Crec que aquest aspecte de la indeterminació dels serveis socioeducatius, que un educador o educadora social ofereix a la societat, actualment constitueix un *handicap* per poder determinar de manera concreta les responsabilitats i les obligacions deontològiques. El tema de la indeterminació es manifesta des del mateix moment que preguntem a un professional quins són els serveis educatius concrets en què s'ha preparat i gaudeix d'una experiència provada i, per tant, pot oferir a la societat amb total seguretat i responsabilitat, és a dir, amb qualitat. La història d'aquesta professió, tal com hem afirmat abans, ha contribuït decididament a aquesta indeterminació, cosa que explica el caràcter generalista que hem donat, per exemple, a l'esbós del codi deontològic de l'educador social que vam elaborar el 1996 a la Universitat de Deusto (Bilbao) (Pantoja, 1998; Pantoja, 1999; Pantoja i Rodríguez, 2001).

El perfil de la nostra professió, i dels nostres professionals, és bastant vague i indeterminat, cosa que ressalta el currículum formatiu de la diplomatura d'Educació Social, no només mitjançant els continguts teòrics de les assignatures sinó també, i amb una transcendència més gran, mitjançant els continguts pràctics. Quantes vegades no hem vist aspirants a educadors socials fent unes pràctiques impensables, com ara impartir classes de llengua o de matemàtiques! Els alumnes acaben la seva diplomatura sense tenir una idea concreta dels serveis professionals que l'educació social té implícits o ofereix a la societat i, per tant, sense saber si tenen la preparació i competència necessàries per exercir. Això significa una primera violació dels principis més elementals de l'ètica professional. Aquest element és prou delicat per prendre-se'l seriosament, ja que molts professionals, amb la carrera universitària tot just acabada, s'incorporen al món del treball i es basen més en l'empenta que en la preparació. Aquest fet és greu, especialment quan la seva tasca es desenvolupa en entorns desfavorits en què la gent es troba exclosa, inadaptada o amb problemes seriosos. Tot i que confien i esperen que els educadors o educadores socials els aportin solucions, són molt crítics pel sol fet que tenen problemes: són persones que tenen una boca, com es diu popularment.

1.2. El professional de l'educació social

Tal com he dit abans, la pràctica educativa en els entorns que actualment es consideren propis de l'educació social, s'ha vist envoltada d'una gran dosi de voluntarisme vocacional. Aquest fet ha determinat el concepte que la societat té dels actuals professionals d'aquest tipus d'educació. Als membres de la comunitat que coneixen o tenen contacte amb educadors socials que realitzen les seves tasques en llocs determinats, com ara residències, llars funcionals, centres d'acollida, règim obert, etc., els falta poc per pensar en aquests professionals com si fossin mossens, monjos o monges. Això passa perquè a la ment de la societat hi ha la idea que aquestes tasques eren pròpies, en el passat, de religiosos, religioses i sacerdots, ajudats per laics i laiques que compartien la seva ideologia religiosa i que consideraven la seva tasca voluntària una vocació. És lògic que en el passat aquestes accions s'interpretessin com a obres bones i piadoses, com a manifestacions caritatives de beneficència, i no com a obligacions servicials lligades a una professió que pertany al món dels serveis socials. L'ètica professional no tenia sentit llavors, tot es reduïa a una ètica personal lligada a la moral cristiana. Avui dia no pot ser així, ja que l'educació social ja es considera una professió i, els que la practiquen se'ls considera professionals en tots els sentits. Tanmateix, l'ètica professional no només té sentit sinó que és un element essencial en l'educació social, i també la deontologia i el codi deontològic.

Quines són les característiques d'aquests professionals? Com en qualsevol altra professió, es tracta de persones que han adquirit una preparació seriosa, teòrica i pràctica, facultats pels organismes corresponents per a exercir la seva professió amb responsabilitat i dedicació, ja que han demostrat ser

competents. No obstant això, d'acord amb la naturalesa de cada professió, els professionals han de tenir unes característiques, d'alguna manera idiosincràtiques, que responguin d'una manera millor a les particularitats de la professió escollida. En el cas de l'educació social, i com que moltes vegades aquesta professió tracta amb persones delicades, ja sigui per l'edat, el sexe, el problema que tenen o una situació delicada envers la justícia o la llei, el professional ha de tenir un conjunt de característiques particulars.

En aquest conjunt cal destacar la necessitat de la dimensió vocacional, no en el sentit d'una vocació religiosa, tema que ja hem tractat, sinó en el sentit que aquests professionals se sentin atrets per la seva feina i, per tant, estiguin preparats per afrontar les exigències d'una professió tan peculiar. Per aquest motiu és necessari afirmar que els professionals de l'educació social han de tenir una gran maduresa i un equilibri personal que els permeti moure's amb cautela i prudència sobre la línia tan fina que existeix entre el bé i el mal, l'encert i l'error, la proximitat i la llunyania, a l'hora de fer un tractament socioeducatiu dels problemes delicats.

En el desenvolupament de la seva tasca professional, l'educador social ha de tenir sempre present que no és un salvador de situacions, sinó un potenciador de solucions, que ha d'actuar amb total respecte cap a les persones i la seva llibertat, però que no es pot quedar de braços plegats davant la poca voluntat d'actuar que mostren els usuaris dels seus serveis. Per aquest motiu, l'educador social, com a professional, ha de poder afrontar el dinamisme diari i canviant de les situacions i, per tant, cal que estigui sempre pendent, tant de la situació socioeducativa dels seus clients com de la seva situació personal, psicològica i moral. D'altra banda, tal com passa en qualsevol altra professió, no n'hi ha prou de tenir una preparació a l'hora d'exercir-la adequadament, també és necessari gaudir d'un esperit permanent d'adequació als canvis, és a dir, preparar-se i formar-se contínuament i de manera permanent.

En resum, tot i que no s'hagin enumerat totes les característiques d'aquests professionals, es podria dir que la següent llista és una bona indicació de la professionalitat de l'educador i l'educadora socials:

1. L'educador i l'educadora socials duen a terme un servei social essencialment educatiu.
2. Gaudeixen de determinades aptituds naturals o cultivades i, al mateix temps, certes actituds exigides per la naturalesa de la professió i per les persones amb qui treballen.
3. Han adquirit una sèrie de coneixements i tècniques per actuar educativament.
4. Les seves actuacions duen una intencionalitat educativa i no purament d'assistència.

5. Treballen segons uns projectes educatius.
6. Treballen en equip, de manera que la qualitat i la responsabilitat de les seves accions representen una contribució de l'equip i no dels individus.
7. S'han de formar permanentment.
8. Gaudeixen d'un interès vital gratificant per la seva professió, en viuen i fins i tot dediquen part del seu temps lliure a millorar la seva actuació.
9. Mostren competència i responsabilitat a l'hora de realitzar les seves intervencions educatives, i busquen sempre la millor qualitat possible.
10. Se'ls retribueix justament per la seva feina.

1.3. Ètica, ètica professional, deontologia professional i codi deontològic

La descripció que s'ha fet de l'educació social i de les figures professionals corresponents, l'educador i l'educadora socials, constitueix la base i la fonamentació de les reflexions ètiques i de les obligacions deontològiques que incumbeix a aquesta professió i als seus professionals.

Efectivament, moltes vegades el discurs sobre l'ètica i la deontologia professional es fa de manera general, en comptes de referir-lo a una professió concreta, les característiques de la qual delimiten l'aplicació dels conceptes i principis morals. D'altra banda, també es produeix un ús imprecís dels factors morals, i el públic que llegeix les aportacions escrites sobre el tema ètic els sobreentén. Penso que per tal d'entendre bé el sentit i les funcions del codi deontològic de l'educador i l'educadora socials, és convenient aclarir la relació existent entre els conceptes dels quals deriva el codi deontològic, per tal d'evitar confusions i, alhora, facilitar-ne el camí d'elaboració.

1.3.1. *Ètica*. Seria pecar d'ingenuïtat voler resumir en unes línies en què consisteix l'ètica ja que tots sabem com n'és de complicada i diversificada. L'ètica depèn de la perspectiva o del corrent ideològic des d'on es miri. En qualsevol cas, el nostre objectiu aquí és manifestar les relacions que existeixen entre els conceptes generals eludits en aquesta secció i, per tant, ens permetrem la llicència de generalitzar, per tal d'assolir aquest objectiu.

La paraula *ètica*, com ho indica el nom, prové de la paraula *ethos*, equivalent als usos i costums patrimonials d'un grup. Tanmateix, la paraula *ètica* ja s'utilitzava en grec (llengua de procedència de la paraula), ja fos amb la lletra inicial èpsilon, a la qual ens acabem de referir, o amb la lletra inicial eta (Barroso, 1970). En aquest cas, feia referència a un món personal interior, a

uns hàbits virtuosos o viciosos de la persona, com la cova on viuen la bella i/o la bèstia, i només des d'allà es podien explicar els actes bons o dolents de les persones a la vida quotidiana del grup.

Es podria dir que quan es parla d'ètica, es fa referència a un món de valors intrínsecament bons que una persona interioritza, cosa que explica la bondat o, si no se'n té, la maldat dels seus actes. La humanitat desitja que aquests valors siguin universals i exigeix a les persones de tot el món, almenys, un comportament d'acord amb aquests valors, expressats en forma de drets que provenen de la dignitat i la llibertat de la persona, i que han estat descrits a la Carta magna dels drets humans.

És evident que l'educador i l'educadora socials, com a individus, han de basar les seves accions o comportaments professionals, en darrer terme, en una ètica personal fonamentada en els valors universals i en el respecte a la dignitat de la persona. Tanmateix, el risc més gran que existeix en temps de canvis ràpids és el relativisme personal dels valors, juntament amb la falta de reflexió i de motius particulars influïts pel que s'ha anomenat *hedonisme*. Per aquest motiu, un professional de l'educació social no es pot guiar únicament pels seus valors personals, o com se sol dir, pel que li dicta la consciència, a l'hora de dur a terme les seves intervencions socioeducatives, ja que es podria veure influïda pels vicis o per altes dosis d'interès subjectiu pel seu bé o pel bé de l'altra persona. A l'hora d'actuar professionalment, cal recórrer a altres conceptes que ajuden a encarrilar les decisions de la manera més adequada i segura, en la recerca del bé de la persona a qui oferim els nostres serveis.

1.3.2. *Ètica professional*. En el cas de l'ètica professional, passa una cosa semblant al que ja hem explicat pel que fa a l'ètica general: el concepte té un significat ampli, tot i que la seva extensió es resumeix en referir-se a l'exercici d'una professió, en aquest cas l'educació social. Els professionals veuen, fins a cert punt, limitades les seves opcions personals que fan referència als seus valors, pel fet d'haver escollit una professió que els delimita els valors que han de respectar i protegir en el moment d'oferir els seus serveis a la societat.

Així, doncs, l'ètica professional es pot conceptualitzar com la correcta realització de la pròpia activitat professional en un context social concret, ja que ofereix unes pautes generals per actuar, uns valors que han de ser potenciats i uns principis capaços d'il·luminar la praxi (Sánchez Cerezo, 1983). És aquesta ètica la que exigeix que es determinin els serveis que l'educació social, com a professió, pretén oferir als usuaris de la nostra societat i, al mateix temps, que s'analitzin des del punt de vista dels valors ètics per què siguin uns serveis intrínsecament bons. És la mateixa ètica la que demana que els professionals de l'educació social es preparin mitjançant teoria, pràctica i experiència, que estiguin capacitats per exercir d'educadors i educadores, i que a l'hora d'actuar utilitzin correctament els seus coneixements i la seva experiència.

L'ètica professional no proporciona receptes als educadors socials sinó que els n'indica els principis, tal com ja s'ha comentat, per tal d'ajudar-los a reflexionar mentre duen a terme les seves intervencions socioeducatives. Com a exemple podríem citar els següents: actuar sempre pel bé dels usuaris i mai per perjudicar-los; tenir en compte el punt de vista dels usuaris i no adoptar actituds paternalistes, o actuar amb justícia social d'acord amb uns criteris de prioritització prou objectius i públics. "L'èthos –deia el professor Todolí– és com l'ideal ètic i invulnerable d'una professió, que es constitueix com el seu prototipus i orgull davant la societat i que ha encarnat els seus representants més eminents" (Todolí, 1975).

Així, doncs, l'ètica professional encara es mou dintre del terreny de la consciència subjectiva i individual de cada professional, tot i que té uns límits més petits que en el cas de l'ètica general i això, una vegada més, pot induir al relativisme professional. Per aquest motiu, cal delimitar encara més el camp de les accions professionals des d'un punt de vista ètic.

1.3.3. *Deontologia professional*. Amb la deontologia professional entrem ja al món de l'obligació i del deure quan els educadors i educadores socials realitzen les intervencions socioeducatives o altres actes professionals. Les mateixes arrels gregues de la paraula, *deon* ('obligació', 'deure') i *logo* ('ciència', 'discurs'), ho posen de manifest: es tracta del "conjunt de responsabilitats ètiques i morals que sorgeixen en relació amb l'exercici de la professió, especialment en aquelles dimensions que tenen una repercussió social" (Sánchez Cerezo, 1983, pàg. 379).

La deontologia professional, per tant, indica els principis concrets que han de guiar l'activitat professional i les normes que han de seguir els educadors i educadores socials. Ens trobem ja en el terreny del deure que, en el cas de qualsevol professió, mai no pot acabar en crepuscle (Lipovetsky, 1998) i, per tant, ens allunyem més de la subjectivitat i del relativisme personal dels valors en benefici de la societat a la qual servim els professionals de l'educació social.

1.3.4. *Codi deontològic*. El codi deontològic és l'expressió escrita dels principis i deures que ha de complir el professional de l'educació social com a conseqüència d'haver escollit aquesta professió i de voler exercir-la. Es tracta d'un conjunt de principis i deures per a tots els professionals que actuen en l'ampli camp de l'educació social. Aquest conjunt pertany al col·lectiu professional i ells decideixen si autoimposar-s'ho o no. Així, doncs, va més enllà de la llibertat individual, és a dir, cal adoptar-lo si es vol ser un professional, un educador o educadora socials, perquè així ho ha decidit el col·lectiu de professionals segons la concepció vigent i actual del que representa l'educació social i dels serveis que ofereix, de com s'ha d'oferir, amb quins valors subjacents i amb quines actituds.

És evident que el fet que els professionals s'autoimposin un codi és cosa seriosa i delicada, per tant, es necessita reflexionar-hi molt. Cal l'esforç d'equips de professionals, molta discussió, fins a arribar a un consens en els principis i normes bàsiques i fonamentals. La dificultat que presenta aquest procés, i alhora la qüestió de la representativitat, han impedit que els professionals de l'educació social a Espanya tinguin un codi deontològic. Això demostra com n'és de recent, aquesta professió. Tanmateix, això no justifica que no se'n planifiqui i iniciï un desenvolupament immediat, en vista del gran nombre d'educadors i educadores socials que duen a terme la seva tasca professional a tota Espanya des de fa anys. L'existència d'un codi deontològic per als professionals de l'educació social és del tot necessària ja que és una professió "delicada" i amb riscos ètics a causa de la condició social de les persones a qui ofereixen els seus serveis aquests professionals, tal com s'ha comentat abans.

2. FUNCIONS DEL CODI DEONTOLÒGIC

Per què cal tenir un codi deontològic dintre de la nostra professió? Segons les raons exposades en els paràgrafs anteriors, es veu clarament la necessitat de la presència de la deontologia en l'educació social i de l'existència d'un codi deontològic. No obstant això, quines poden ser les funcions que podria acomplir aquest codi? Quins efectes caldria evitar?

2.1. Funcions positives

2.1.1. Delimitar l'àmbit de competència de l'educació social. Una de les primeres funcions del codi de l'educador i educadora socials ha de ser el de delimitar els àmbits de competència dels professionals sense caure en el corporativisme. Cal tenir en compte l'estreta connexió entre les professions socials i la dificultat per delimitar els diferents camps d'acció. Un professional de l'educació social ha de tenir mitjanament clar què és competència seva i què no ho és, què es troba dintre o fora de la seva professió.

2.1.2. Aclarir responsabilitats. El codi té com a missió aclarir les responsabilitats del professional de l'educació social segons els àmbits de competència. Per exemple, quines són les responsabilitats del professional de l'educació social envers ell mateix, la societat o comunitat on duu a terme les seves intervencions o feina socioeducativa, els usuaris dels seus serveis, les famílies dels usuaris, les empreses que el contracten i el col·lectiu de professionals, educadors i educadores socials, d'arreu del país.

2.1.3. Aclarir les orientacions filosòfiques o idearis generals que orienten la professió. L'educació social està entre les professions que no poden ser neutrals, ideològicament parlant, a causa del seu objecte, l'educació acompanyada de l'adjectiu qualificatiu *social*. N'és una prova el fet que els professionals intervinguin sempre segons un ideari i uns projectes educatius. Així, doncs, s'espera que el codi delimiti i orienti aquests idearis i projectes, i presenti un conjunt ideal de principis que s'haurien de tenir en compte de

manera permanent. Per exemple, com cal percebre l'educació social? En què consisteix la intervenció socioeducativa –la relació educativa? Quines són les característiques objectives i subjectives del professional? Quina és l'essència de la professionalitat? Com cal concebre l'usuari? Tots aquests principis manifesten una espècie de filosofia sobre l'educació social que il·lumina la pràctica professional.

2.1.4. Reforçar l'estatus de l'educació social i dels professionals que s'hi dediquen. En vista de les característiques de l'educació social, tal com les hem descrit en pàgines anteriors, sembla evident que tenir un codi deontològic li donarà crèdit com a professió, sempre que aquest codi sigui públic i es doni a conèixer a la societat i, concretament, als usuaris dels serveis socioeducatius. El codi servirà perquè es mirin la professió de manera seriosa per tal de col·locar-la a l'altura de les altres professions tradicionals. També els donarà seguretat i confiança en la competència professional dels educadors i educadores socials. Coneixeran la filosofia orientadora en què es mouen i les responsabilitats a què es comprometen. Tindran una seguretat més gran que aquests professionals actuaran sempre pel seu bé i no pas per perjudicar-los.

Pel que fa als professionals, quan tinguin un codi escrit sentiran que la seva professió, l'educació social, ocupa "l'estatus" que mereix en la consideració de les professions. Els ajudarà a allunyar-se del sentit voluntarista que encara els envolta. Farà créixer la seva autoestima quan es reuneixin amb altres professionals que tradicionalment es consideren superiors en càrrec i coneixements. Trobaran en el codi una base segura per analitzar i dirimir conflictes ètics amb els usuaris, amb les persones que contracten els seus serveis (organismes públics o privats) o amb altres professionals del seu camp o d'una altra professió. Els obrirà portes en l'acció socioeducativa perquè el codi també presenta ideals, no només obligacions, i això els permetrà reflexionar sobre la pràctica, i els ajudarà a desvelar llacunes i/o debilitats en l'exercici professional de l'educació social.

2.1.5. Millorar la qualitat de les nostres intervencions. Al Codi de la Federació Internacional de Comunitats Educatives (FICE, 1998, pàg. 1) s'afirma literalment que "els codis deontològics són considerats un dels indicadors de qualitat d'una determinada professió". És fàcil estar d'acord amb aquesta afirmació perquè, tant una bona formació en ètica professional com en deontologia, han de tenir una repercussió necessària sobre la pràctica professional de l'educació social, ja que ambdues exigeixen una alta competència i responsabilitat en les tasques dels professionals.

No obstant això, també és possible que no hi hagi cap correlació entre l'existència d'un codi deontològic en una professió i la qualitat dels serveis. Es poden donar diferents casos en què això es posi de manifest, com ara que els educadors i educadores no es prenguin el codi com a propi, sinó que se l'agafin com una cosa imposada, com un simple requisit per obtenir el permís d'exercir la professió, i que el considerin inoperant a la pràctica. O pot ser que el nivell de preparació que ofereixen els centres de formació sigui tan baix

que, malgrat l'esforç dels professionals, dels educadors i educadores, i a instàncies del codi, en fer les coses bé, els resultats que obtinguin siguin de baixa qualitat. Fins i tot pot passar que, tot i tenir un bon nivell de preparació acadèmica i un codi deontològic conscientment acceptat, no es pugui conèixer el nivell de qualitat pel fet de no tenir una cultura d'avaluació i perquè no s'hagin estipulat una sèrie d'indicadors que puguin informar sobre el nivell de les nostres prestacions.

En qualsevol cas, una de les funcions del codi deontològic ha de ser la de mantenir els nivells professionals més elevats a través d'una formació continuada i d'una reflexió constant sobre la pràctica professional, tal com s'ha indicat més amunt, per tal d'oferir els millors serveis possibles als usuaris.

2.1.6. *"Resistir la barbàrie" (Henry Lévy) "i els casos de patologies de les consciències" (José Todolí)*. Els codis deontològics tenen la important funció de protegir els usuaris dels abusos dels professionals. Posem com a exemple els casos que es produeixen en la relació educativa quotidiana quan els usuaris se senten desprotegits o quan se sobrepassen de manera insensible els límits de la intimitat, o s'oblida una distància prudent òptima. Quantes vegades no han recorregut els educadors i educadores als seus principis de consciència subjectiva per justificar decisions qualificades d'una ètica i deontologia dubtoses? També hi ha qui pateix les patologies de consciència que els influeixen massa quan actuen professionalment.

2.1.7. *Enumerar les normes mínimes per a l'exercici professional*. Tal com hem anat descrivint, en les funcions del codi deontològic es pot apreciar la presència d'una espècie de continu entre dos pols. Un, l'ideal, format per l'enunciat d'objectius generals de la professió, els principis i la filosofia subjacent; i l'altre, el constituït per aquelles normes mínimes destinades a salvaguardar la dignitat i l'honor de la professió, l'educació social, i dels professionals, els educadors i educadores socials. Aquestes normes o pautes mínimes són obligatòries, ja que defensen l'usuari dels nostres serveis i fins i tot la del propi professional; són com un salvavides enmig d'un mar tempestuós.

2.2. Funcions negatives

Els codis deontològics de qualsevol professió proporcionen molts avantatges als professionals, tal com hem demostrat. No obstant això, és possible detectar en l'existència dels codis uns efectes negatius que descriurem breument a continuació.

2.2.1. *L'efecte façana*. El codi deontològic podria representar una cosa purament decorativa envers l'exterior; una façana que li dona una excel·lència davant les altres professions i que provoca una consideració i respecte més grans per part dels altres professionals. En altres paraules, el codi estaria compost d'unes formulacions autopropagandistes irrealistes, sense cap efecte a

la pràctica professional perquè no tindrien el consens suficient ni s'imposarien fortes sancions a qui l'incomplís (Sánchez Vidal, 1999).

2.2.2. Alimentar el corporativisme. El corporativisme, en certes professions amb una història llarga, ha estat un element de cohesió, ajuda i autodefensa, però també ha portat molta estupidesa. A través del corporativisme s'ha intentat defensar tot allò que pertany a una professió, les seves competències, per tal d'evitar tot tipus d'intrusisme. Tot i que en el cas de l'educació social i altres professions semblants sigui molt difícil determinar-ne els límits, quan el codi deontològic s'utilitza amb una finalitat corporativista es converteix en un instrument de defensa dels professionals, i en permet fins i tot els abusos, en comptes de protegir els usuaris (Sánchez Vidal, 1999).

2.2.3. Coartar el debat dels professionals. En l'organització dels professionals d'una professió, per exemple, els educadors i educadores socials, gairebé sempre existeixen cercles de poder que marquen l'evolució de la professió, i fins i tot descriuen el perfil del bon i del mal professional, des del seu punt de vista. Són grups molt influents que normalment ocupen alts càrrecs en l'organització o organitzacions existents, tot i que sempre hi ha qui exerceix un gran poder d'influència des de la penombra. El codi deontològic corre el risc de convertir-se en un instrument per coartar, en comptes d'estimular, el debat públic dels professionals sobre la mateixa professió i l'exercici professional principalment en moments crítics (Sánchez Vidal, 1999). A través del codi es posen límits a l'evolució i al canvi. Una professió com l'educació social és dinàmica i canviant. Un problema socioeducatiu no és mai estàtic sinó dinàmic; no es presenta mai sol, sinó amb altres problemes enllaçats que actuen sistemàticament en les persones. Una situació socioeducativa en què s'intervé avui, demà pot tenir uns altres matisos, i fins i tot pot ser molt diferent en acabar la intervenció. Així, doncs, el codi deontològic no pot ser tancat sinó que ha de ser obert, coercitiu (com passa en altres professions). Ha d'orientar el professional en les intervencions socioeducatives, quan els educadors i les educadores socials hagin de prendre decisions importants causades pels canvis de situació. El codi de l'educació social no pot ser, en definitiva, un llibre de receptes tancat i coactiu com són els codis civils.

REFERÈNCIES

- Barroso, A. (1970). *Códigos éticos de la profesión periodística* (Tesi doctoral inèdita). Madrid: Universidad Complutense.
- Caride, J.A. (1999). "Tratamientos pedagógicos generales". A: José Ortega (coord.). *Pedagogía social especializada*. Barcelona: Ariel, pàg. 31-41.
- Federación Internacional de Comunidades Educativas (FICE) (1998). "Un código deontológico para los profesionales que trabajan con niños y jóvenes". *Boletín – FICE*, núm. 14.
- Hortal Alonso, A. (1994). *La ética profesional en el contexto universitario*. Madrid: Universidad de Comillas.
- Lipovetsky, G. (1998). *El crepúsculo del deber. La ética indolora de los nuevos tiempos democráticos*. Barcelona: Anagrama.
- Luque Domínguez, P.A. (1995). *Espacios educativos. Sobre la participación y transformación social*. Barcelona: EUB.

- Pantoja, L. (coord.) (1998a). *Nuevos espacios de la Educación Social*. Bilbao: ICE – Universidad de Deusto.
- Pantoja, L. (1998b). "Un esbozo de código deontológico del educador social". *Claves de Educación Social*, núm. 4, pàg. 41-48.
- Pantoja, L. (1999). "Cuestiones éticas de la profesión Educación Social: hacia un código deontológico". *Espaço S – Revista de Educação Social*, núm. 1, pàg. 41-55.
- Pantoja, L., Rodríguez, I. (2001). "Un esbozo de código deontológico para educadores y educadoras sociales: Proceso de elaboración y situación actual". *Educació Social – Revista d'Intervenció Socioeducativa*, núm. 17 (en premsa).
- Sáez Carreras, J. (1999). "Modelos comunitarios. El enfoque comunitario". A: José Ortega (coord.). *Pedagogía social especializada*. Barcelona: Ariel, pàg. 42-51.
- Sánchez Cerezo, S. (coord.) (1983). *Diccionario de las ciencias de la educación*, vol. I. Madrid: Santillana.
- Sánchez Vidal, A. (1999). *Ética de la intervención social*. Barcelona: Paidós.
- Todoí Duque, J. (1975). *Nivel ético profesional español*. Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorro.

Aquest projecte s'ha dut a terme amb el recolzament de la Comunitat Europea.

El contingut d'aquest projecte no reflecteix necessàriament les opinions de la Comunitat Europea, ni implica cap responsabilitat per part seva.